

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive study) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่างๆในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็ก โดยอิงแนวทางการประเมินคุณภาพสถานเลี้ยงเด็กเชิงโครงสร้างเป็นกรอบแนวคิด การประเมินคุณภาพนี้จะพิจารณาจากปัจจัย 4 องค์ประกอบ องค์ประกอบแรกได้แก่คุณสมบัติของครู/ผู้ดูแลเด็ก การจัดกลุ่มเด็ก อัตราส่วนของเด็กต่อครู องค์ประกอบที่สอง การจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็ก องค์ประกอบที่สาม ความร่วมมือระหว่างบ้านกับศูนย์พัฒนาเด็ก และองค์ประกอบสุดท้าย ลักษณะทางกายภาพของศูนย์พัฒนาเด็ก และการดูแลด้านสุขภาพ นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพแวดล้อมกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็ก ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของหมู่บ้านประวัติความเป็นมาของศูนย์ฯ ลักษณะการบริหารงาน โอกาสเข้าเรียนของเด็กในกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนความคิดเห็น ความคาดหวัง และความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็ก

1. กลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลจากพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นทำให้ได้ทราบว่า ในระหว่างที่ทำการศึกษานี้ มีศูนย์พัฒนาเด็กที่อยู่ภายใต้การดูแลของกรมพัฒนาชุมชนที่กำลังเปิดดำเนินการทั้งสิ้นจำนวน 32 ศูนย์ ศูนย์พัฒนาเด็กเหล่านี้ได้รับเงินสนับสนุนจากแหล่งต่างๆกันในหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือเต็มรูปแบบจากซีซีเอฟ (Christian Children Fund Foundation) มีจำนวน 13 ศูนย์ กลุ่มที่สอง มีจำนวน 9 ศูนย์ ได้รับความช่วยเหลือด้านค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กจากซีซีเอฟและกรมพัฒนาชุมชน กลุ่มที่สาม มี 4 ศูนย์ เป็นศูนย์ฯที่ก่อตั้งและดำเนินการโดยชุมชนเอง และกลุ่มสุดท้ายมีจำนวน 6 ศูนย์ เป็นศูนย์ฯที่ได้รับความช่วยเหลือด้านค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กจากกรมพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงแหล่งเดียว

สำหรับการศึกษาเรื่องนี้ได้พิจารณาเลือกเฉพาะกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือด้านค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กจากกรมพัฒนาชุมชนเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นลักษณะการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชนโดยปกติ และน่าจะเป็นกลุ่มที่มีปัญหาในการดำเนินงานมากที่สุด เนื่องจากได้รับเงินทุนสนับสนุนน้อยที่สุด ถึงแม้ว่าจะเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ดำเนินการด้วยตนเอง ก็ยังถือว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับเงินสนับสนุนน้อยที่สุดเพราะกลุ่มที่ดำเนินการเอง มักจะเป็นหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี หรือได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนอื่นโดยไม่ผ่านกรมพัฒนาชุมชน เช่นเงินบริจาค เป็นต้น

ศูนย์พัฒนาเด็กในกลุ่มที่ศึกษานี้มีจำนวนทั้งสิ้น 6 ศูนย์ กระจายอยู่ตามท้องที่ต่างๆ 5 อำเภอในจังหวัดขอนแก่น (ดูรายชื่อในภาคผนวก ก) การเลือกตัวอย่างเพื่อการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอาศัยหลักการของการจัดสถานเลี้ยงเด็ก และให้ครอบคลุมองค์ประกอบของการประเมินคุณภาพของสถานเลี้ยงเด็กตามกรอบแนวคิดของการวิจัยนี้ เครื่องมือที่สร้างขึ้นได้ถูกนำมาอภิปรายในกลุ่มผู้วิจัยเพื่อพิจารณาเนื้อหาและความเหมาะสมของเครื่องมือ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่คณะผู้วิจัยสนใจและมีประสบการณ์อยู่แล้ว เนื่องจากกลุ่มผู้วิจัยทั้งหมดเป็นคณะกรรมการสถานเลี้ยงเด็กกลางวันของคณะพยาบาลศาสตร์

หลังจากนั้นได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นศูนย์ฯ ที่ดำเนินการด้วยตนเอง แล้วนำผลการทดลองใช้เครื่องมือมาปรับปรุง เพื่อให้ได้เครื่องมือที่เหมาะสมทั้งทางด้านเนื้อหา ภาษา และการจัดลำดับ

ในที่สุดจึงได้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตซึ่งมีทั้งหมด 5 ชุด สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสังเกตเพื่อประเมินสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน และแบบสัมภาษณ์ที่เป็นแนวทางกว้าง ๆ (Guided questions) เพื่อสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กลุ่มสตรี และกรรมการศูนย์พัฒนาเด็ก เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความคาดหวัง ตลอดจนระบบบริหารงานของศูนย์ฯ

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่นำเด็กมาฝากที่ศูนย์พัฒนาเด็ก (Questionnaire) เพื่อสอบถามถึงสภาพเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว เหตุผลที่นำเด็กไปฝาก แหล่งข้อมูล ความคาดหวังที่มีต่อศูนย์ฯ และกิจกรรมความร่วมมือระหว่างศูนย์ฯ และทางบ้าน

ชุดที่ 3 แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่ไม่ได้นำเด็กมาฝาก (Questionnaire) เพื่อสอบถามถึงสภาพเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว เหตุผลที่ไม่นำเด็กไปฝากศูนย์ฯ ทางเลือกของการดูแลเด็ก ตลอดจนทัศนคติและความคาดหวังที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็ก

ชุดที่ 4 แบบสัมภาษณ์ที่เป็นแนวทางกว้าง ๆ (Guided questions) ใช้สัมภาษณ์ผู้ดูแลเด็กทุกคนในศูนย์พัฒนาเด็กที่เลือกศึกษา เพื่อสอบถามถึงคุณสมบัติพื้นฐานต่างๆ ทัศนคติ ความพึงพอใจในงาน และรายละเอียดในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก และกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็ก

ชุดที่ 5 แบบสังเกตสภาพทั่วไป และการจัดกิจกรรมประจำวันของศูนย์พัฒนาเด็ก (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเตรียมการ

หลังจากกำหนดศูนย์พัฒนาเด็กที่จะศึกษาได้แล้ว คณะผู้วิจัยได้เข้าไปพบปะและพูดคุยกับผู้นำหมู่บ้าน หรือประธานกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กในหมู่บ้านที่ศูนย์ฯ ตั้งอยู่ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางของการศึกษาวิจัย รวมทั้งสอบถามช่วงอายุของเด็กที่ศูนย์ฯ ให้บริการ นอกจากนี้ได้ทำการนัดวัน-เวลาที่จะขอสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็ก ผู้ปกครองเด็กที่ไปศูนย์ฯ ผู้ปกครองเด็กในกลุ่มอายุเป้าหมายที่ไม่ได้ไปศูนย์ฯ และกลุ่มผู้ดูแลเด็ก

3.2 การกำหนดเด็กในกลุ่มเป้าหมาย

เมื่อทราบช่วงอายุเด็กที่ศูนย์ฯแต่ละแห่งสามารถให้บริการได้แล้ว เด็กในช่วงอายุนี้นี้จะถือว่าเป็นเด็กในกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นจึงนำไปคำนวณว่าเด็กในช่วงอายุดังกล่าวจะเป็นเด็กที่เกิดในช่วงใด ทั้งนี้การนับอายุเด็กจะนับจากวันเดือนปีเกิด จนถึงวันที่ 1 มิถุนายน 2530 ซึ่งเป็นวันแรกของการเก็บรวบรวมข้อมูล ตัวอย่างเช่น ถ้าศูนย์ฯรับเด็กตั้งแต่อายุ 3 ปีเต็ม จนถึง 5 ปี ดังนั้นเด็กในกลุ่มเป้าหมายจะเป็นเด็กที่เกิดระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2525-1 มิถุนายน 2527 หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้ไปคัดลอกรายชื่อเด็กทั้งหมดที่เกิดในช่วงนั้นๆ เพื่อรวบรวมไว้เป็นรายชื่อเด็กในกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้ได้คัดลอกรายละเอียดอื่นๆ ได้แก่ชื่อบิดามารดา และบ้านเลขที่ เพราะบิดามารดาจะเป็นกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องทำการสัมภาษณ์ด้วย และเพื่อความสะดวกในการค้นหาประชากรเป้าหมาย

รายชื่อเด็กเป้าหมายที่รวบรวมได้นั้น ได้ทำการปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งในช่วงที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้รายชื่อที่มีความถูกต้องมากที่สุด ในกรณีที่มีการย้ายเข้า-ออก หรือไม่ได้แจ้งเกิด รายชื่อที่รับแล้วถือเป็นรายชื่อเด็กในกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด เพื่อจะนำไปเป็นฐานในการคำนวณโอกาสในการเข้ามาอยู่ในศูนย์ฯ ต่อไป

การรวบรวมรายชื่อเด็กในกลุ่มเป้าหมายจะทำได้เฉพาะในหมู่บ้านที่มีศูนย์พัฒนาเด็กตั้งอยู่เท่านั้น สำหรับเด็กที่มาจากหมู่บ้านอื่นก็จะสัมภาษณ์ผู้ปกครองและนับรวมเข้าเป็นกลุ่มเด็กที่มาศูนย์ฯ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากแหล่งข้อมูลและลักษณะข้อมูลมีความหลากหลาย การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงใช้หลายวิธี ได้แก่ การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเมินสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็ก และระบบการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็ก ใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกตามแนวคำถามที่วางไว้กว้างๆ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้าน บุคคล และกลุ่มต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็ก

สัมภาษณ์ผู้ปกครองทั้งกลุ่มที่นำเด็กไปฝากที่ศูนย์ฯ และกลุ่มที่ไม่ได้นำเด็กไปฝากตามแบบสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น

สัมภาษณ์ผู้ดูแลเด็กทุกคนที่ทำงานในศูนย์พัฒนาเด็ก โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตามแนวคำถามที่วางไว้กว้างๆ

สังเกตลักษณะทางกายภาพของศูนย์พัฒนาเด็ก สภาพแวดล้อม การดูแลด้านสุขภาพ และการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็ก โดยใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ในการเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบรวบรวมข้อมูลเป็นส่วนๆ ไปจนครบทุกศูนย์ฯ กล่าวคือนักวิจัยจะถูกแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อรับผิดชอบศึกษาข้อมูลจากแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

หมาย ได้แก่ กลุ่มที่รับผิดชอบสัมภาษณ์ผู้ปกครองเด็กที่ไปศูนย์ฯ ผู้ปกครองเด็กที่ไม่ไปศูนย์ฯ กลุ่มที่ทำหน้าที่สัมภาษณ์ผู้ดูแลเด็ก กลุ่มที่ทำหน้าที่สังเกตสภาพแวดล้อม และการจัดกิจกรรมประจำวัน และกลุ่มที่ทำหน้าที่สัมภาษณ์ผู้นำ แต่ละกลุ่มจะทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลในส่วนนั้นๆ ไปจนครบทุกศูนย์ฯ และทำจนแล้วเสร็จครบกระบวนการ รวมถึงการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล (Editing) ประจำวัน การวิเคราะห์ ตลอดจนการเขียนรายงานในส่วนนั้นๆ ด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถทำได้สมบูรณ์ในคราวเดียวได้ เนื่องจากเป็นฤดูทำนาผู้ปกครองส่วนใหญ่จะออกไปทำงานในนาแต่เช้ามืด และจะกลับถึงบ้านหลังจากเวลาพลบค่ำแล้ว คณะผู้วิจัยต้องออกเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในตอนกลางคืน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ครอบคลุมประชากรเป้าหมายมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.4 ความเที่ยง และความตรงในการเก็บรวบรวมข้อมูล (Reliability and validity)

ในประเด็นนี้ขอนำเสนอในรายละเอียดดังนี้

ความเที่ยง คณะผู้วิจัยทุกคนเป็นอาจารย์ประจำของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ในการดำเนินงานสถานเลี้ยงเด็กกลางวันของคณะฯ ในบทบาทต่างๆ กัน อาจกล่าวได้ว่าคณะผู้วิจัยมีความพร้อมทั้งในด้านความเข้าใจในวิธีการทำวิจัย และมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเป็นอย่างดี

แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตได้ถูกนำไปทดลองใช้ แล้วนำผลการทดลองใช้มาอภิปรายร่วมกันแล้วจึงนำมาปรับปรุง เพื่อให้ได้เครื่องมือที่มีความเที่ยงความตรง แม้ว่าการนำเครื่องมือไปทดลองใช้จะไม่สามารถสรุปผลในเชิงสถิติได้ชัดเจน เนื่องจากหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of analysis) บางหน่วยใหญ่มาก เช่น ศูนย์พัฒนาเด็ก เป็นต้น แต่ได้อาศัยประสบการณ์ และหลักวิชาการมาเป็นแนวทางในการตัดสินใจเพื่อให้ได้เครื่องมือที่มีความเที่ยงความตรงอยู่ในระดับที่น่าพอใจของคณะผู้วิจัย

ความเที่ยงระหว่างผู้เก็บข้อมูล (Interrater reliability) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นนักวิจัยถือว่าเป็นเครื่องมือของการวิจัยอย่างหนึ่ง การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการรวบรวมข้อมูลแต่ละส่วนช่วยเสริมให้ความเที่ยงในประเด็นนี้ดีขึ้น

ความตรง นอกจากประเด็นความเที่ยงที่กล่าวมาข้างต้น จะส่งผลโดยตรงต่อความตรงของเครื่องมือแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล จากหลายแหล่งและหลายวาระ (Triangulation technique) เช่น ข้อมูลความร่วมมือระหว่างบ้านกับศูนย์ฯ ก็จะเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากทั้งสองฝ่าย หรือตัวอย่างในกรณีการสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ผู้ปกครองจะถูกนัดให้มาพบที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะนั่งอยู่ด้วยตลอดเวลา คณะผู้วิจัยได้นำประเด็นนี้มาอภิปรายร่วมกัน ทุกคนมีความเห็นตรงกันว่าผู้ปกครองไม่มีอิสระในการพูดคุย และตอบคำถาม ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ขอตามผู้ปกครองบางคนไปสัมภาษณ์ต่อที่บ้านอีก นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้ไปสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากเจ้าอาวาส ซึ่งเดิมเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กในหมู่บ้านนั้นอย่างมาก เพราะในตอนแรกของการก่อตั้งศูนย์พัฒนาเด็กได้ใช้ศาลาการเปรียญเป็นที่ดำเนินการ แต่ในช่วงเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยไม่

ได้สัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาส เนื่องจากท่านไม่ได้รับการเสนอชื่อในฐานะเป็นผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำ
คำถามแรกที่นักวิจัยถูกข้อนถาม คือ “ที่โยมมาถามนี้ต้องการจะรู้ความจริงใช่ไหม?”

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วจะมีการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลทุกครั้ง
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติร้อยละสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้พรรณนาโวหาร
สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ และในการอธิบายเชิงเปรียบเทียบกับเกณฑ์ และใช้สถิติไคสแควร์ในการ
ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบางตัว
